

Вмѣсто рѣкописъ.

Stefan S. Bobtchev
sa vie et ses oeuvres scientifiques et littéraires.

СТЕФАНЪ С. БОБЧЕВЪ

ЖИВОТЪ, ОБЩЕСТВЕНО-КНИЖОВНА ДѢЯТЕЛНОСТЪ И ПОКА-
ЗАЛЕЦЪ НА ПО-ГЛАВНИТЪ МУ НАУЧНО-КНИЖОВНИ ТРУДОВЕ.

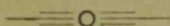

СОФИЯ, 1915.

SOFIA, 1915.

С. С. Бобчевъ.

Хронологически бѣлѣжки изъ живота и дѣятелността му.

- 1853 г. 20 януарий. Стефанъ Савовъ Бобчевъ е роденъ въ гр. Елена (Търновски окржгъ).
- 1860 г. Постѣпва въ началното училище въ родния си градъ.
- 1864 г. Постѣпва въ класното училище на родния си градъ при учителя руски възпитаникъ Никифоръ п. Константиновъ.
- 1867 г. Завършва трикласно образование и продължава да се учи по руски, като при частенъ учител, отъ Константинова. Сщевременно Б. е помощникъ-учителъ въ началното училище. Издава ржкописенъ вѣстникъ Утро.
- 1868 г. Заминава за Цариградъ (Константинополь), дѣто постѣпва въ гимназиалнитѣ класове на Импер. Отоманска Медицинска Школа.
- 1871 г. Пише и печата първата си статья въ Славейковата „Македония“: „Сегашниятъ нашъ языкъ“. Взема участие въ печатарското дружество „Промишление“, въ което билъ избранъ за секретаръ. Печата: „Наводнение на Дунава“ и „Съкратена османска история“.
- 1872 г. Минава въ специалнитѣ медицински класове на Медицинската Школа, като дава изпитъ въ една година за два класа. Почва да сътрудничи въ сп. „Читалище“.
- 1873 г. Избранъ за прѣдседател на първата „Македонска Дружина“ — имаща за цѣль културното дѣло на македонскитѣ българи. Пѣтува прѣзъ лѣтото низъ Македония и описва впечатленията си въ в. „Право“. Печата прѣведения отъ него трудъ на Б. С. Брюеръ: „Ключътъ на науката“.
- 1874 г. Продължава да сътрудничи и по едно врѣме поема и редакцията на сп. „Читалище“, наедно съ Драгана Цанкова. Участвува въ икономическо-землед. списание „Ступанъ“ (редакторъ Д. В. Храновъ). Печата „Животътъ на Франклина“ и „Пѣтуване около свѣта“.
- 1875 г. Поставя се на чело на издавания отъ П. П. Карапетровъ вѣстникъ-списание „День“, въ който печата статии по черковно-народнитѣ работи и по икономически въпроси.
- Прѣдаденъ на съдъ за недозволенни пасажи въ „Пѣтуване около свѣта“. Главниятъ инкриминиранъ пасажъ билъ: „Балканскиятъ полуостровъ, който е билъ винаги български, не може освѣнъ български да си остане“ (на стр. 38). Аресту-

- ванъ и пуснатъ подъ поръчителство, дадено отъ Д-ръ Хр. Стамболски.
- 1876 г. май 17. Когато му остава една година да завърши Медицинския факултетъ и да добие титлата „докторъ на медицината“, той емигрира въ Одеса (Русия), за да избѣгне прѣслѣдваніята на турската полиция, тогазъ усиленъ въ Цариградъ и опасенъ за него.
- 1876 г. Слѣдъ май. Сътрудничи въ „Одесскій Вѣстникъ“ (ред. П. П. Сокалски). Печата въ „О В.“ „О причинахъ болгарскихъ смутъ 1876 г.“. Отправенъ въ лагера на Черняева като прѣдставителъ на Бѣлг. Одеско Настоятелство. Връща се въ Букурещъ и почва редактирането на основания отъ него в. „Стара-Планина“.
- 1877 г. Съ рускитѣ войски въ Търново. Назначенъ чиновникъ за особни поръчки при гражд. управление (наедно съ П. Р. Славейкова) отъ князь Черкасски. Дава си оставката и заминава за Москва, дѣто постѣпва въ юридическия факултетъ на Импер. Моск. университетъ.
- 1878 г. Студентъ въ Москва. Сътрудникъ въ „Современныя Извѣстія“ (ред. Гиляровъ — Платоновъ), „Русскій Миръ“ (генералъ Черняевъ), „Моск. Вѣдом.“ и „Русскій Вѣстникъ“.
- 1880 г. Дава изпитъ за двата послѣдни курса на Юр. фак. въ Москва по особно разрѣшение отъ Минист. на народ. просвѣщение и свършва съ степенъ: „кандидатъ правъ“.
- Връща се въ България прѣзъ юлий и на 15 септ. назначенъ прѣдседателъ на окръжното сѣдилище въ Пловдивъ. (Приказъ № 187).
- Участвува въ редакцията на в. „Марица“ отъ 223 брой, 3 окт.).
- 1881 г. Участвува въ съставянето на „Научно-книжовното дружество“, което почва да издава сп. „Наука“. Участвува въ редакцията на „Наука“.
- Печата „История на българския народъ“ (по Иречека). Издание на Хр. Г. Дановъ.
- Печата въ сп. „Наука“ и отдѣлна програма за изучване на българското обичайно право.
- 1882 г. Поема съ М. Изв. Маджаровъ редакцията на в. „Марица“, която до тогава имаше за главенъ редакторъ Ив. Ев. Гешовъ.
- Печата редъ статии по държавно-правнитѣ въпроси на Южна България и въобще.
- 1883 г. Назначенъ за членъ на Върховното Сѣдилище и избранъ за прѣдседателъ на Върховното административно сѣдилище; въ това си качество той билъ първи пѣтъ народ. прѣдставителъ въ Областното събрание.
- 1884 г. Директоръ (министъръ) на правосѣдието въ Източна Румелия (Южна България) до 6 септемврий 1885 г.
- 1885 г. Слѣдъ румелийския прѣвратъ интерниранъ въ Елена, съ М. Изв. Маджаровъ, безъ никакво законно основание (правителството на П. Каравеловъ и В. Радославовъ).

- 1886 г. Май. Допуснатъ да се върне въ Пловдивъ. Почва адвокатска професия. Основава съ М. Ив. Маджаровъ в. „Новини“.
- 9—11 авг. Слѣдъ прѣврата и контра-прѣврата за свалянето и повръщането на кн. Александра, емигрира въ Цариградъ.
- 1887 г. Юлий (16—18). Съ емигрантитѣ (на чело съ Драганъ Цанковъ) присѣдствува въ Киевъ на 900-лѣтието отъ кръщението на Русия.
- 1888 г. Отъ пролѣтѣта до ес. 1889 г. обитава сѣмейно като емигрантъ въ Одеса, като се занимава изключително съ публицистика и участвува въ руски вѣстници и списания (Современ. Извѣстія, Русскій Курьеръ, Новое Время, Моск. Вѣдомости, Варшавскій Дневникъ, Одесскій Вѣстникъ, Новороссійскій Телеграфъ, Славянскія Извѣстія, Историческій Вѣстникъ).
- Обработка и нарежда материалитѣ си за „Сборника на българскитѣ юридически обичаи“, поднесенъ за прѣгледъ на Етногр. отд. на Импер. Русско Геогр. Общество; награденъ за тоя трудъ съ сребрениъ медалъ.
- 1889 г. Печата въ С.-Петербургъ „Писма о Македоніи и македонскомъ вопросѣ“.
- Връща се въ България прѣзъ есенята.
- 1890 г. Подновява и продължава адвокатската си професия.
- 1891 г. Продължава да урежда втория томъ отъ „Сборникъ на българ. юридически обичаи“.
- 1893 г. Основава съ М. Ив. Маджаровъ списание „Юридически Прѣгледъ“, което издава и до сега (1915 г.).
- 1894 г. Основава съ М. Ив. Маджаровъ ежемѣс. книжно-обществено списание „Бълг. Сбирка“, което издава и до сега (1915 г.).
- Избранъ за народенъ прѣдставителъ.
- 1895 г. Редакцията на „Юридически Прѣгледъ“ и „Бълг. Сбирка“ всецѣло прѣминаватъ въ рѣцѣтъ на Бобчева.
- 1896 г. Празнува 25-лѣтие на своята книжовна и обществена дѣятелность, привѣтствуванъ изъ цѣла България.
- 1899 г. Прѣселва се въ София, дѣто продължава своитѣ мѣсечни издания „Юридически Прѣгледъ“ и „Българска Сбирка“.
- 1900 г. Взема живо участие въ основаването на „Юридическото дружество“, на което бива избранъ за подпрѣдседателъ.
- 1901 г. Взема живо участие въ основаването на Дружеството на български публицисти, на което е прѣдседателъ отъ тогазъ.
- 1902 г. Поканенъ за професоръ по „Историята на българското право“ въ юридическия факултетъ на Българския университетъ, той заема тая катедра, която държи и до сега.
- 1903 г. Избранъ за прѣдседателъ на Славянското Дружество въ България, за какъвто е прѣизбиранъ до сега петъ пжти.
- 1904 г. Избранъ за почетенъ членъ на Славянското Д-во въ Москва.
- 1906 г. Обикаля южнославянскитѣ земи за да приготви почва за единъ югославянски съюзъ на книжовници и публицисти.
- 16—19 авг. Прѣдседателствува първия Конгресъ на югославянски книжовници и публицисти въ София.

- 1908 г. Дава за печатъ „Сборника на бълг. юрид. обичаи“. — Държавно право.
- 1909 г. Избранъ за членъ-кореспондентъ на Югославянската Академия на Наукитѣ.
- Присъжествува на майскитѣ славянски съвѣщания въ Петербургъ и Москва, като делегатъ отъ България.
 - Августъ. Присъжествува въ Крапина (Хърватско) на стогодишнината отъ рождението на възродителя на Хърватско — Людевитъ Гай.
- 1910 г. Прѣдседателствува Всеславянския съборъ въ София, на който присъжествуватъ прѣдставители отъ всички славянски земи. На този съборъ, както и на конгреса на славянскитѣ публицисти, държанъ сжщеврѣменно, се размѣнятъ по частенъ редъ мисли за сближаване между южнитѣ славяни.
- Издава своя университетски курсъ „История на старобългарското право“, стр. 560, съдържащъ: Въведение, Източници, Държавно право, Сждебно право, Наказателно право и Гражданско право.
 - Избранъ за членъ-кореспондентъ на Чехската академия на наукитѣ въ Прага и поч членъ на Славянското Б. Общество въ Петроградъ.
- 1911 г. 11 мартъ. Влазя въ състава на народняшко-прогресивния кабинетъ, прѣдседателстванъ отъ Ив. Евстр. Гешовъ, и взема портфейла на министръ на народното просвѣщение.
- Избранъ за народенъ прѣдставителъ въ V Велико народно събрание отъ двѣ мѣста (Търновско и Софийско).
 - Избранъ народенъ прѣдставителъ въ XV Обикн. нар. събрание.
- 1912 г. 1 октомври. Поканенъ да заеме поста на български пълномощенъ министръ и извънреденъ пратеникъ въ Петроградъ, Бобчевъ приема и заминава за поста си на 5 октомври. Всичкото врѣме на балканската война Бобчевъ прѣбивава въ Петроградъ, като български посланикъ.
- 1913 г. Августъ. Дава си оставката отъ поста на български министръ въ Петроградъ и настоява телеграфически за приемането ѝ.
- 17 септ. Приета оставка. Заминава за Виши.
 - Октомври. Връща се въ България, встъпва въ изпълнение на професорската си служба при университета, като прѣподавателъ на Историята на българското право.
 - Избранъ за народенъ прѣдставителъ въ XVI Об. нар. събрание.
- 1914 г. Продължава редактирането на списанията Българска Сбирка и Юридически Прѣгледъ.
- Понеже XVI Об. нар. събр. биде разпустнато и се назначава нови избори, дава кандидатурата си пакъ въ Бургазката колежия, отдѣто бива избранъ за нар. прѣдставителъ.
- 1915 г. Завършва печатането на III томъ „Сборникъ на български юридически обичаи“ — Държавно право. Готви за печатъ IV томъ отъ тоя сборникъ — Сждебно право.

СТЕФАНЪ С. БОБЧЕВЪ.

(Първият прѣдседателъ на Югославияския сѣюзъ на книжовници и публицисти)

Името на г. Бобчева е добръ познато не само въ нашенско. Той носи на гърба си единъ товаръ отъ 35-годишни книжовни и обществени трудове. Сега г. Бобчевъ е народенъ прѣдставителъ, адвокатъ, редакторъ на двѣ списания и занимава катедрата по историята на българското право въ нашия университетъ. И, ние знаемъ, той се труди да бѣде най-акуратенъ изпълнителъ на работата, която му се възлага. Той самъ се нарича ренжперинъ (чернорабочий) на перото и на обществеността; ние бихме го нарекли — подвижникъ.

С. С. Бобчевъ е роденъ въ Елена (1853 г.) въ небогато, но почитано и видно сѣмейство. Когато свършилъ Еленското трикласно училище, той станалъ „даскалъ“ въ основното училище на родното си мѣсто и същевременно редакторъ-издателъ на ръкописния вѣстникъ „Утро“. Бобчевъ е билъ тогазъ 15-годишно момче.

Когато по-късно се срѣщаме съ него въ Цариградъ въ Медицинската школа, той като студентъ е вече сътрудникъ на в. в. „Македония“, „Право“, „Напрѣдъкъ“, редакторъ на „Читалище“, редакторъ на в. „День“, прѣдседателъ на първата „Македонска дружина“, въ каквото си качество (1873 г.) той е обходилъ цѣла Македония и изпитвалъ ученици отъ училищата, подпомагани отъ казаната Дружина.

Въ 1876 год., една година прѣди да получи лѣкарска диплома, Бобчевъ, компрометиранъ въ тогавашнитѣ смутни врѣмена и прѣдаденъ на турски полицейски сждъ, билъ принуденъ да бѣга. Той емигрирава и се озовава най-напрѣдъ въ армията на генералъ Черняевъ въ Сърбия, като прѣдставителъ на Одеското настоятелство, а по-късно — въ Букурещъ, гдѣто основава и издава до освободителната руско-турска война в. „Стара-Планина“. Той отива слѣдъ това въ Москва, за да свърши юридическия факултетъ, дѣто за професори е ималъ: С. А. Муромцевъ, М. М. Ковалевски, Чупровъ, Янжулъ и др.

Редомъ съ студентскитѣ си занимания въ Москва, Б. не спрѣлъ любимитѣ си книжовни трудове; той сътрудничилъ въ нѣкои руски вѣстници и списания: „Рускій Мырь“ (на генералъ Черняевъ) „Современния Извѣстія“ (на Гилярова-Платонова), „Московскія Вѣдомости“ и „Рускій Вѣстникъ“ (на Каткова) и др. Като завършилъ курса на правото и получилъ дипломъ на кандидатъ правъ, Бобчевъ се върналъ въ Пловдивъ, дѣто прѣди и слѣдъ съединението (до 1889 г.) игра видна роль въ книжнината и обществения ни животъ. Въ периода до съединението, редомъ съ своитѣ служебни занимания (прѣдседателъ на върховно админ. сдилище и директоръ, — министъръ на правосддието въ Южна България), Бобчевъ бѣше и редакторъ на в. „Марица“, сътрудникъ на сп. „Наука“.

Къмъ южно-българския периодъ отъ неговия животъ принадлежи грамадната му работа по приготвяне Програма и Материали

за българското обичайно право. Тоя неговъ трудъ биде награденъ съ първия сребъренъ медалъ отъ Руското географическо общество и отъ него до сега сж излѣзли два голѣми томове (Сборникъ на българск. юрид. обичаи).

Слѣдъ съединението и слѣдъ емигранството си въ Цариградъ и Русия, г. Бобчевъ се посвети на частно занятие, адвокатството, основа (съ г. М. Маджаровъ) „Юридически Прѣгледъ“ (1893 г.) и „Българска Сбирка“, които урежда и издава и до сега редовно и непрѣкъснато. За народенъ прѣдставителъ въ Южна България и въ Княжеството той е бивалъ избиранъ винаги, когато си е поставялъ кандидатурата, освѣнъ единъ пжтъ.

Отъ 1899 г. Бобчевъ се прѣсели въ София. Тукъ той бѣше поканенъ да поеме катедрата по Историята на българското право въ нашия университетъ, катедра, която занимава петъ години; той взема участие въ съставянето и управлението на Юридическото ни дружество; отъ 4 години насамъ той е прѣдседателъ на Славянското дружество въ България.

Неговитѣ книжовни трудове по правото, историята на правото, историята на българското възраждане, по просвѣтата и нейнитѣ дѣйци въ миналото, съставляватъ една дълга редица и биха напълнили десетки томове. Едното имъ изброяване е невъзможно въ една статия, като тая; особно сж забѣлжителни неговитѣ по-нови трудове по историята на правото, обичайното право и по историята на възраждането ни.

Отъ когато е основано Дружеството на българскитѣ публицисти, г. Бобчевъ е неговъ прѣдседателъ. Идеята да се състави единъ Съюзъ отъ южно-славянски книжовници и публицисти е поникнала при неговитѣ първи срѣщи съ г. Бабичъ-Джалски, първи хърватски белетристъ, и г. Одавичъ, сърбски книжовникъ. Свикването на първия южнославянски въ София конгресъ принадлежи главно на неговото настояване.

За да придаде на конгреса истинския му южнославянски обликъ, г. Б. не пожали ни трудъ, ни срдства да обиколи Сърбия, Хърватско, Словенско, Далмация, Черна Гора, Херцеговина и Босна и да ангажира посѣтители отъ всички казани краеве.

Присѣтствуващитѣ на конгреса най-видни прѣдставители на южнославянската мисль знаеха прѣдседателя си, оцѣниха го още по-вече и тѣ приеха съ аklamация провъзгласяването му за първи прѣдседателъ на южнославянския съюзъ на книжовници и публицисти. Смѣемъ да се надѣваме, че г. Бобчевъ и тоя пжтъ ще оправдае голѣмитѣ надежди, които му се възлагатъ.

(Изъ в „Дневникъ“, брой 1480 1906 г. 19 авг.).

Бобчевъ Стефанъ. Българ. публицистъ, книжовникъ и общественъ дѣецъ, роденъ въ Елена прѣзъ 1853 г. Училъ се първоначално въ родното си мѣсто, дѣто се запозналъ съ французки и руски езици. Въ 1868 г. постѣпилъ въ Медицинското училище въ

Цариградъ. Прѣзъ 1876 год. избѣгна въ Одеса, за да се избави отъ прѣслѣдваніята на турскитѣ власти, които, по поводъ на тогавашнитѣ събития въ България, го подозираха въ качеството му членъ на печатарското дружество *Промишление*, прѣдседателъ на *Македонската дружина* и др. Прѣзъ 1877 г. той постъпи въ московския университетъ и свърши правнитѣ науки (1880), слѣдъ което се установи въ Пловдивъ, дѣто съединението го намѣри директоръ на правосъдието. Слѣдъ прѣврата на 9-и августъ, той се принуди да емигрира въ Цариградъ и послѣ въ Русия. Слѣдъ завръщането си въ Пловдивъ (1889), той се залови за адвокатство. Въ румелийско врѣме той бѣше прѣдставителъ на Областното събрание;

Публицистическата и книжовната дѣйность на Б. е била непрѣстанна и неуморима и захваща отъ много ранна възраст. Още въ 1866-7 г. той редактиралъ едно ръкописно вѣстниче *Утро*. Първиятъ му публицистически трудъ, подъ заглавие *Сегашии наши язикъ*, се огпечата въ цариградския вѣстникъ *Македония* (брой 9, 1871); а първиятъ му книжовенъ печатанъ трудъ е единъ прѣводенъ разказъ (*Наводненнето на Дунава*, Цариградъ 1871). Като студентъ въ Медицинското училище, той зимаше участие въ българскитѣ вѣстници, които се издаваха по онова врѣме въ Цариградъ: *Македония*, *Право*, *Напрѣдъкъ*, *Вѣкъ*, и по едно врѣме редактираше „Читалище“ (1874), както и вѣст. *День* (1874-5). По-главнитѣ му книжовни трудове прѣзъ тоя периодъ сж: *Османска история* отъ г-жа Фюке, *Историята на Геновева* съ притурка на повѣсть *Величко и Иванъ*, *Ключътъ на науката* отъ Брюера, *Плжтуване около свѣта* и др. Въ надвечерieto на руско-турската война Б. редактираше въ Букурещъ политически вѣстникъ *Стара Планина*, въ който изначало се подписваше съ псевдонима *С. Бѣжанъ*. Прѣзъ врѣмето на студентствуването си въ Русия, той написа въ руския печатъ, между друго, два разказа изъ българския животъ: *Бабушка Рада*, *Дѣвичья скала* и етнографически очеркъ *Народные обычаи болгаръ*. За послѣдното си съчинение, именно за *Сѣмейното право*, той е награденъ съ сребрѣнъ медалъ отъ Императорското Рус. Геогр. Общество. Слѣдъ освобождението, Б. бѣше единъ отъ редакторитѣ на в. *Марица*, и спис. *Наука*. Слѣдъ съединението, заедно съ М. Маджаровъ, захвана издаването на в. *Новини*, който трая до 9 августъ. Слѣдъ емигрантството, заедно съ М. Маджаровъ, основа спис. *Юридически Прѣгледъ* и *Българска Сбирка*, които отъ 1895 год. остана да редактира самъ. Отъ освобождението насамъ неговитѣ по-главни книжовни трудове сж: *История на българския народъ* по Д-ръ Иречека, учебн. за срѣдн. училища; *Кратъкъ учебникъ върху българската история*; *За събирането и изучването на народнитѣ юридически обычаи*; *Жинзифовъ*; *Прѣгледъ на българския печатъ* въ Фотиновския юбилеенъ сборникъ и др.

Б. отпразднува 25-годишния си юбилей на литературната си дѣйность всрѣдъ доста обширно съчувствие прѣзъ 1896 г.

(Изъ Енциклопед. рѣчникъ отъ Л. Касжровъ, Пловдивъ 1899).

БЮГРАФІЯ БОБЧЕВА *).

(Къ приему С. С. Бобчева въ Царскомъ Селѣ),

Новый болгарскій посланникъ С. С. Бобчевъ вручилъ въ Царскосельскомъ дворцѣ свои вѣрительныя грамоты. С. С. Бобчеву было оказано исключительное вниманіе и онъ больше часа пробывъ на Высочайшемъ приѣмѣ. Бесѣда касалась современнаго положенія на Балканахъ и велась по русски. Новый посланникъ уѣхалъ въ полномъ очарованіи отъ необыкновенно ласковаго приѣма и всего имъ слышаннаго.

Имя С. С. Бобчева, бывшаго министра народнаго просвѣщенія въ Софіи, хорошо извѣстно той части русскаго общества, которая слѣдила и слѣдитъ за развитіемъ дѣла славянской взаимности. Прошедшее С. С. Бобчева, его дѣятельность, неутомимость и умъ даютъ право думать, что онъ блестяще справится со своей задачей на новомъ посту.

С. С. Бобчевъ родился въ 1853 г. въ Еленѣ, маленькомъ городкѣ Балкана, давашаго Болгаріи много выдающихся людей, гдѣ сохранился независимый и гордый болгарскій духъ. Шестнадцати лѣтъ Бобчевъ поступилъ учителемъ въ родную школу и сталъ издавать рукописную газету „Утро“, съ юношескимъ пыломъ стремясь внести въ народныя массы просвѣщеніе и бодрость. Затѣмъ онъ ѣдетъ въ Константинополь, поступаетъ въ медицинскую школу, становится сотрудникомъ болгарскихъ газетъ „Македонія“, „Право“, „Напрѣдъкъ“, редакторомъ журнала „Читалище“ и газеты „День“, предсѣдателемъ первой македонской дружины, въ качествѣ котораго объѣздилъ всю Македонію. Въ 1876 г., въ смутную эпоху болгарскаго возстанія, за годъ до полученія докторскаго диплома, онъ былъ арестованъ и переданъ турецкому полицейскому суду, но удачно спасшись, онъ выбѣжалъ изъ Царьграда и сначала вступилъ въ армію генерала Черняева въ Сербіи, позднѣе остановился въ Бухарестѣ, гдѣ основалъ и издавалъ до самой освободительной войны газету „Стара-Планина“. Жажда знанія и желаніе расширить свой умственный горизонтъ привлекли его въ Москву, гдѣ онъ студентомъ юридическаго факултета слушалъ лучшихъ нашихъ юристовъ и сотрудничалъ въ русскіхъ газетахъ и журналахъ: „Русскій Міръ“, „Соврѣманныя Извѣстія“, „Московскія Вѣдомости“ и „Русскій Вѣстникъ“. Окончивъ курсъ юридическихъ наукъ и получивъ дипломъ кандидата правъ, Бобчевъ возвратился въ Болгарію, гдѣ въ

* Подробная біографія Бобчева по русски напечатана въ „Біогр. словарѣ русскіхъ писателей“, изданіе Венгерова.

эпоху соединенія Болгаріи съ Румеліей игралъ видную роль въ литературѣ и общественной жизни. Въ то время онъ редактируетъ газету „Марицу“, сотрудничаетъ въ журналѣ „Наука“, а вмѣстѣ съ тѣмъ занимаетъ судебные посты то прѣдседателя верховнаго административнаго суда, то директора (на правахъ министра) юстиціи. Въ этотъ періодъ онъ издаетъ свой громадный трудъ по болгарскому обычному праву. Этотъ трудъ былъ удостоенъ Русскимъ географическимъ обществомъ золотой медали. Бобчевъ посвящаетъ себя адвокатурѣ, съ безпримѣрнымъ усердіемъ подвизаясь и на литературномъ и общественномъ поприщѣ. Вмѣстѣ съ М. Маджаровымъ (б. посл. въ Лондонѣ) основываетъ два солидныхъ болгарскихъ журнала: „Юридически Прѣгледъ“ и „Българска Сбирка“, ежемѣсячные литературніе сборники, которые и до сегодня занимаютъ первое мѣсто въ болгарской періодической литературѣ. Съ 1899 года С. С. Бобчевъ былъ приглашенъ въ Софійскій университетъ на кафедру исторіи болгарскаго права. Литературные и юридическіе труды его, равно и статьи по исторіи болгарскаго возрожденія, составили бы, собранные вмѣстѣ, десятки томовъ.

Неутомимый въ области литературы и публицистики, горячо любя общественную жизнь и принимая близко къ сердцу народныя интересы, Бобчевъ является однимъ изъ восторженныхъ приверженцевъ идеи славянскаго единенія на культурно-экономической почвѣ и виднѣйшимъ дѣятелемъ идеи славянскаго общественно-политическаго сближенія. Онъ былъ представителемъ Болгаръ на Пражскомъ славянскомъ сѣздѣ въ 1908 году и прѣдседателемъ втораго Славянскаго сѣзда съ Софіи въ 1910 году. Въ кабинетѣ И. Е. Гешова онъ занималъ портфель министра народнаго просвѣщенія и на этомъ поприщѣ съ неутомимостью провелъ въ жизнь всѣ свои педагогическія идеи, причемъ съ особой любовью относился къ серьезной постановкѣ обученія русскому языку въ болгарскихъ школахъ. Положеніе, создавшееся съ приближеніемъ войны, потребовало С. С. Бобчева въ Петербургъ, въ сердце любимой имъ Россіи, на постъ царскаго посланника.

Начало его дѣятельности на новомъ посту было удачно. Онъ умѣлъ пріобрѣсти себѣ симпатіи не только въ придворныхъ, но и въ широкихъ общественныхъ кругахъ. Общество славянской взаимности постановило чествовать на дняхъ его и его сербскаго товарища Д. И. Поповича торжественнымъ банкетомъ.

(Новое Время, 16 ноября 1912 г.)

Бобчевъ, Стеф. Сав., болгар. писатель, ученый и политикъ, р. 1853; 1876 эмигрировалъ въ Россію; Б., какъ представитель Одесск. болг. попечительства, былъ въ Сербіи, въ армии Черняева, а послѣ русско-тур. войны чиновн. особыхъ порученій при кн. *Черкасскомъ*; 1880 окончилъ юридическій фак. моск. ун.; 1884-5 дир. юстиціи въ Румеліи; послѣ румелійск. переворота адвокатъ, вскорѣ

эмигрировалъ въ Россію. 1902 проф. юрид. фак. Соф. унив., 1911 мин. нар. проsv.; 1893 съ М. Маджаровымъ основалъ журн. „Юридически Прѣгледъ“, 1894 началъ издавать литерат. журн. „Българска Сбирка“. Б. извѣстенъ мног. важн. трудами по болг. обычн. праву: „За събирането и изучането на народнитѣ юридически обичаи“ (Пловдивъ 1883); „Ново уплжване за събиране“ и т. н. (София, 1904); „Ново уплжване за изучване бълг. задруга“ (София, 1905); Собран. матерьялы обработалъ въ „Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи“ (ч. I, т. I, Пловдивъ, 1897; т. 2, София, 1902) и въ учен. работѣ „Българската челядна задруга“ (София, 1907); слабѣ, но цѣнны и труды Б. по исторіи болг. права: „Старобългарски правни пометници“ (София, 1903); „История на старобългарското право“ (София, 1910) и др. Б. видн. болг. работникъ въ области слав. взаимности, дѣят. членъ „Слав. бесѣды“ въ Софійи и гл. организаторъ Софійск. славян. съѣзда 1910.

(Изъ „Русская энциклопедія, т. III).

Бобчевъ, Стефанъ Саввичъ, болгарско-русскій публицистъ *).
Въ отвѣтъ на нашу просьбу, любезно сообщилъ о себѣ:

Я родился въ г. Еленѣ, тырновскаго округа, въ 1853 году, 20 января. Родители — Савва Хаджи Стефановъ Бобчевъ и Койка Юрданова Момчилова. Какъ они такъ и я — болгары, православнаго вѣроизповѣданія.

Мои родители были людьми бѣдными. Мать работала неустанно и помогала отцу для поддержанія семьи. У отца не было большихъ средствъ; его маленькое сельское хозяйство еле доставляло необходимые для пропитанія доходы. Отецъ былъ влюбленъ въ свою любительскую профессію церковнаго пѣвчаго и безъ всякаго вознагражденія всю свою жизнь исполнялъ эту должность въ еленской церкви. Въ дѣтствѣ онъ заставлялъ меня тоже пѣть и училъ греческо-церковному пѣнію. Любилъ онъ при этомъ заниматься чтеніемъ историческихъ книгъ и почитывалъ русскіе журналы и другія книги, которыя бралъ изъ училищной библіотеки.

Шести лѣтъ, я уже посѣщалъ, вмѣстѣ съ дядей, учителемъ, начальную школу нашего полугородка-полудеревни. Мнѣ было едва десять лѣтъ, когда я уже читалъ и по русски. Въ еленской училищной библіотекѣ была масса русскихъ книгъ, подаренныхъ разными благодѣтелями, русскими и болгарами. Среднее образованіе у насъ тогда было весьма недостаточно. Но нашъ учитель, русскій воспитанникъ Никифоръ попъ Константиновъ, преподавалъ съ удивительнымъ рвеніемъ во всѣхъ трехъ классахъ и въ одной и той же комнатѣ. Онъ обращалъ особое вниманіе на исторію, болгарскую и всеобщую, и любилъ читать намъ классическіе образцы изъ русской литературы.

*) Ср. біографію его въ „Български периодически печать“ отъ Юрдана Иванова и въ „La Bulgarie“ 1883 г.

Послѣ окончанія третьяго класса, всѣ мой товарищи разбрелись по разнымъ дорогамъ; я одинъ только продолжалъ изучать французскій и русскій языки. Въ то же самое время, въ продолженіе одного года, я былъ помощникомъ начальнаго учителя.

Послѣ этого, въ 1868 году, я отправился въ Константинополь и поступилъ казеннокоштнымъ въ турецкую медицинскую академію, гдѣ я прошелъ гимназическій курсъ изъ пяти классовъ и спеціальный медицинскій до четвертаго курса. На первыхъ порахъ ученіе велось по французски, а за симъ, при реформаторѣ Митхадѣ пашѣ, лекціи стали читать по турецки.

Въ 1876 году я долженъ былъ бѣжать въ Россію (Одесса), откуда пробрался въ Сербію, во время сербско-турецкой кампаніи. Съ 1877 до 1880 года я прошелъ курсъ юридическаго факультета въ Москвѣ въ качествѣ вольнослушателя и получилъ степень кандидата правъ. Возвратившись въ Болгарію, я выбралъ себѣ для постояннаго мѣстожителства городъ Филиппополь, гдѣ обзавелся и остался и до сихъ поръ. Я занималъ на первыхъ порахъ должность прѣдсѣдателя окружнаго суда, члена верховнаго судилища Восточной Румелии и директора (министра) юстиціи за все время правленія послѣдняго генераль-губернатора Крестевича. Послѣ переворота 6-го сентября я больше не занималъ правительственныхъ должностей и занялся адвокатурой и публицистикой. Замѣчу мимоходомъ, что послѣ низложенія князь Александра (августъ 1886 год.) я долженъ былъ удалиться изъ Болгаріи и пробылъ въ Константинополѣ и Россіи до октября 1889 г., когда опять вернулся и теперь живу въ Филиппополѣ.

Константинополь во время моего ученичества былъ центромъ культурной борьбы за церковную независимость и расширеніе болгарскаго языка и болгарской книги, между тѣмъ какъ въ Бухарестѣ велись приготовленія къ революціонной дѣятельности. Я попалъ въ члены одного общества типографовъ („Българско печатарско дружество Промышление“) и сталъ пописывать въ газетахъ. Первый мой литературный трудъ — это: 1) рассказъ, переведенный съ французскаго „Наводненіе на Дунава“, 1871 г., 8^о, 48 стр. Рассказъ былъ изданъ названнымъ обществомъ.

Первая же моя статья появилась въ газетѣ „Македонія“ 1872 г.: 2) *О болгарскомъ языкѣ*. За тѣмъ мною приготовлены и названнымъ обществомъ изданы слѣдующія книги: 3) *Пжтувание около свѣта* (компиляція по разнымъ источникамъ; 1873, 12^о, стр. 320), 4) *Ключѣтъ на науката* (Ключъ науки) д-ра Е. С. Брюйера, 1874-стр. 374, 8^о; 5) *Живота на Венеамин Франклина* (Жизнь В. Франклина) Минье, перев., 1874 г., VI + 169 стр.; 6) *Съкратена османска история*, 1871, VI + 191 стр.; 7) *Историята на Геновева, съ притурка на една поучителна повѣсть Величко и Иванчо*, 1872 г., 8^о, IV + 118 стр. Въ то же самое время я 8) основалъ вмѣстѣ съ Кара-Петровымъ литературно-общественную газету „День“ и былъ 9) сотрудникомъ газетъ: „Право“, 10) „Напрѣдѣкъ“, а также и журнала „Читалище“, редакція котораго была всецѣло возложена на меня въ 1874—75 годахъ.

Я долженъ былъ бѣжать изъ Константинополя въ 1876 году, между прочимъ и потому, что цензура нашла въ моемъ „Плтуваньѣ около свѣта“ нѣсколько смѣлыхъ мыслей и загадокъ о будущемъ величии и о политической независимости болгарскаго народа. Во время сербско-турецкой войны, 11) я былъ корреспондентомъ „Одесскаго Вѣстника“ подъ редакціей П. П. Сокальскаго и подписывался псевдонимомъ С. Бѣжанъ. Первый мой трудъ на русскомъ языкѣ — 12) „О причинахъ болгарскихъ смуть въ 1876 году“ — былъ напечатанъ въ той же газетѣ. Вслѣдъ за неудачей сербской кампаніи я остановился въ Бухарестѣ и, до перехода русскихъ за Дунай, издавалъ и редактировалъ революціонную газету 13) „Стара-Планина“, въ началѣ подписываясь псевдонимомъ С. Бѣжана, а за симъ — собственнымъ именемъ.

Во время моего студентства въ Москвѣ (1877—1880) я давалъ мои маленькія работы въ „Русскій Вѣстникъ“ въ „Литературное прибавленіе къ Русскому міру“ и съобщалъ новости изъ Болгаріи въ газетахъ: „Московскія Вѣдомости“, „Русскій міръ“ и „Современныя Извѣстія“. Въ „Русскомъ Вѣстникѣ“ за 1879—80 г. напечатаны два мои разсказа изъ болгарской жизни: „Бабушка Рада“ (1879, № 1) и „Дѣвичья Скала“ (1880, № 8) и этнографическій очеркъ „Народные обычаи болгаръ“ (1879, № 7). Въ 1879 году въ Русукѣ напечатана моя „Исторія на руско-турската война“.

Послѣ освобожденія родины, въ Филипполѣ, въ продолженіе пяти лѣтъ, я былъ однимъ изъ редакторовъ извѣстной болгарской газеты „Марица“, въ которой, между прочимъ, редактировалъ судебный, славянскій и политическій отдѣлы. Въ тоже время принималъ участіе въ редакціи журнала „Наука“ (1881—1883 г.), въ которомъ печатаны, между прочимъ, мои первые этюды и матеріалы о болгарскомъ обычномъ правѣ, біографіи Л. Каравелова, Р. Жинзифова и Ф. М. Достоевскаго. Въ это же время вышли мои „Исторія на българскія народъ“ по д-ру К. Иречеку, Пловдивъ, 1881, стр. 296, бол. 8^о, Краткъ учебникъ върху българската история, 1882, стр. 113, 8^о (выдержавшій три изданія до 1885 г.), кратки разкази изъ българската история (1883, стр. 61, 8^о).

Послѣ соединенія двухъ Болгарій, я основалъ и редактировалъ вмѣстѣ съ товарищемъ М. Ив. Маджаровымъ газету политическо-общественную „Новини“, которая прекращена была вслѣдствіе вынужденнаго нашего удаленія изъ Филипполя и эмиграціи за границу, послѣ августовской контръ-революціи (1886 г.).

Во время послѣдняго моего пребыванія въ Россіи (въ Одессѣ), я печаталъ маленькія работы политическаго содержанія въ „Московскихъ Вѣдомостяхъ“, „Новомъ Времени“, „Варшавскомъ Дневникѣ“, „Русскомъ Курьерѣ“, „Новороссійскомъ телеграфѣ“, „Извѣстіяхъ славянскаго благотворительнаго общества“ и въ „Славянскихъ Извѣстіяхъ“. Мои статьи носятъ собственную подпись или же псевдонимъ Саввичъ (С-ичъ), В. Стойковъ, С. Стояновъ, Болгаринъ, Славянинъ, и инициалы С. С. Б. и др. Въ это же время въ „Ис-

торическомъ вѣстникѣ“ напечатанъ биографическій очеркъ „Первый болгарскій эзархъ“ (1889 г., № 3). Въ „Варшавскомъ же Дневникѣ“ напечатаны мои „Письма о Македоніи“, „О нѣмецкомъ напорѣ на Востокъ“. „Письма о Македоніи“ были много передѣланы и напечатаны въ „Славянскихъ извѣстіяхъ“ (подъ редакціей В. Комарова), а потомъ перепечатаны были отдѣльной брошюрой (Спб. 1890 г. 8^о, 84 стр.). Эта послѣдняя брошюра вызвала не мало толковъ въ сербской журналистикѣ; въ отвѣтъ на оныя посвящены нѣсколько статей и брошюръ сербскихъ. Въ 1893 год. въ „Живой старинѣ“ профессора Ламанскаго была напечатана, нѣсколько лѣтъ тому назадъ, данная ему моя статья „О побратимствѣ у болгаръ“.

Въ Одессѣ я приготовилъ первый томъ своихъ „Матерьяловъ по обычному праву болгаръ“ (первая часть — семейное право). Печатаніе его началось въ Филипполѣ, но пріостановлено было по разнымъ причинамъ. Перевелъ же я этотъ трудъ и на русский языкъ и представилъ въ Императорское Русское Географическое Общество — въ этнографическое отдѣленіе. Трудъ мой былъ одобренъ и награжденъ серебрянной медалью, но до сихъ поръ не напечатанъ.

Надъ собираніемъ матеріаловъ обыч. права я работалъ во все время моей судебной дѣятельности въ Восточной Румелии, когда я составилъ программу „За събираньето и изучваньето на народнитѣ юридически обичаи. 1883, стр. 26.

Съ начала 1893 года я, съ коллегой М. Ив. Маджаровымъ, основалъ двухнедѣльный журналъ права: „Юридически Прѣгледъ“, а съ начала настоящаго года — мѣсячный журналъ литературы и общественныхъ знаній — „Българска Сбирка“. Въ 1893 г. вышла отдѣльной брошюрой „Нѣколко думи за българското обичайно право“, Пловдивъ, стр. 31 + 16. Въ настоящее время въ „Болгарской Сбиркѣ“ печатаются мои „Цариградски Спомени“. („Воспоминанія изъ Константинополя“).

(Изъ „Критикобиографическій словарь русскихъ писателей и ученыхъ“ С. А. Венгерова. Томъ IV, спб. 1895, отъ страница 65 до стр. 68 включительно.).

S. S. BOBTCHEV.

Sa vie et l'instruction publique en Bulgarie.

(Interview de notre correspondant avec M. S. S. Bobtcheff, ministre de l'instruction publique de Bulgarie).

Sofia, le 11 novembre, 1911.

Au moment où le nouveau cabinet de coalition bulgare, composé des partis national et progressiste, commence à développer une activité réformatrice exceptionnelle, votre correspondant particulier a jugé opportun de demander une interview au ministre de l'instruction publique, M. S. S. Bobtcheff, afin de connaître son opinion, d'une part, sur ses plans de réformes et d'améliorations dans le ressort de l'enseignement et, d'autre part, sur les sociétés et les syndicats des instituteurs et l'action exercée par les instituteurs socialistes.

Le nom de Bobtcheff est très connu même en dehors des frontières de la Bulgarie; il jouit d'une grande réputation à l'étranger, dans les milieux littéraires surtout. Né en 1853, le ministre actuel a commencé à rédiger un journal dès l'âge de quinze ans, ce qui lui valut de subir, à deux reprises, les persécutions des autorités turques d'alors. Il fonda ensuite plusieurs revues et journaux, dont deux des plus importantes se trouvent encore sous sa direction émérite: „La Collection bulgare“ et „La Revue juridique“. Avant l'union de la Roumélie Orientale avec la Bulgarie, M. Bobtcheff remplissait les fonctions, équivalentes à celles de ministre, de directeur de la justice dans la Roumélie Orientale. M. Bobtcheff est membre de la Société des juristes bulgares, qu'il a fondée, président depuis 1901 de la Société des publicistes bulgares, à la fondation de laquelle il a activement contribué, président de la Société slave de Bulgarie, membre d'honneur de la Société slave de Moscou; il fut président du premier congrès des écrivains et publicistes slaves du Sud à Sofia en 1906, président et organisateur du congrès slave de Sofia en 1910, membre correspondant de l'Académie des savants des slaves du Sud et de l'Académie tchèque de Prague.

Pour entrer dans le cabinet de coalition actuel, M. Bobtcheff a quitté la chaire d'histoire de l'ancien droit bulgare et de l'ancien droit slave à l'Université de Sofia, qu'il occupait depuis dix ans. De ses œuvres historiques et juridiques, dont le nombre dépasse 80, plusieurs ont provoqué une vive sensation dans le monde littéraire et lui ont valu de nombreuses marques d'honneur et dignités.

Parmi ses dernières productions il faut signaler un ouvrage sur le droit coutumier bulgare et un grand traité intitulé „Histoire de l'ancien droit bulgare“, ouvrages qui ont été très remarquables dans toutes les littératures slaves et dont l'académicien français, le distingué M. Louis Léger a fait l'éloge dans les Annales de l'Institut de France.

Le premier volume du „Recueil du droit coutumier bulgare“ a été récompensé de la I-re médaille d'argent de l'Académie impériale des sciences de Russie.

Comme homme politique M. Bobtcheff appartient aux leaders du parti national les plus considérés. Il est hautement estimé dans les cercles politiques à cause de sa haute intelligence, de son tact et ses manières affables. Il a donné une preuve de ses sentiments de justice peu de temps après sa nomination, en donnant une solution équitable à l'affaire de l'école roumaine à Turoukaïa.

Sur l'activité réformatrice qu'il a développée jusqu'à présent dans le ressort de l'enseignement M. Bobtcheff s'est exprimé de la façon suivante :

„J'ai trouvé, en général, que la loi d'enseignement existante est assez bonne mais insuffisante. En vertu de ses dispositions la Bulgarie possède trois catégories d'écoles : les écoles communales (élémentaires), les progymnasés et les gymnases. Les écoles communales et les gymnases fonctionnent assez bien, tandis que les progymnasés représentent le point faible de notre enseignement. Les progymnasés ont trois classes et sont destinés à compléter les écoles élémentaires à quatre classes ; malheureusement leur personnel manque de valeur et de stabilité ; en outre, il y en a trop, au détriment des écoles professionnelles, dont la pénurie se fait sentir.

„Je me propose de veiller à l'avenir à ce que le personnel d'enseignement des progymnasés soit bien choisi et que des garanties de stabilité lui soient données ; pour le moment ce personnel sera complété par des sujets ayant suivi des cours de haute école de pédagogie et plus tard j'introduirai un examen spécial pour les instituteurs des progymnasés.

„Pour la nomination de ces professeurs une réforme importante sera adoptée ; la nomination sera décentralisée de façon que les comités communaux pour les écoles soient chargés de proposer les candidats et que les inspecteurs d'académie au nombre de douze, effectuent la nomination après avoir demandé l'avis d'un comité formé ad-hoc.

„Les professeurs ainsi nommés ne pourront être relevés de leurs fonctions que s'ils ne réunissent pas les conditions de capacité exigées par la loi pour les programmes.

„Afin de renforcer le côté pédagogique je me suis préoccupé d'améliorer les programmes sur les points qui concernent l'histoire, la langue et la littérature bulgares.

„Principalement on aura en vue l'étude des langues française, allemande et russe, ainsi que le développement physique des enfants par l'augmentation des leçons de gymnastique.

„Dans une intention purement pratique nous avons introduit des leçons de sténographie, non seulement dans les gymnases, mais aussi dans quelques progymnases.

„Je me suis préoccupé de même de l'inspection scolaire; le nombre des inspecteurs d'arrondissement a été porté à 71 et un nouvel inspectorat a été créé auprès du ministère pour les langues modernes.

„Non moins que tout ce qui précède, la question de la discipline dans les écoles, ainsi que la question du socialisme et de la morale sont l'objet de mes préoccupations particulières. Elles ont donné lieu à des critiques fréquentes et pessimistes. Je ne trouve pas la situation actuelle à cet égard inquiétante. Il est vrai qu'il y a parmi les 12,000 instituteurs de Bulgarie un grand nombre de socialistes, mais il est vrai aussi que parmi ceux-ci il y a beaucoup de sujets excellents, qui remplissent leurs devoirs avec zèle et assiduité et qui ne sont socialistes qu'en théorie. Ils voient dans le socialisme un idéal purement platonique.

„De ces instituteurs-là je suis très satisfait. D'autre part cependant j'ai pris des mesures pour que les éléments extrêmes, les instituteurs socialistes militants, soient mis à la raison. A cet effet des commissions disciplinaires ont été constituées dans chaque arrondissement, qui sont subordonnées à la commission disciplinaire supérieure du ministère même.

„Les inspecteurs d'arrondissement ont reçu pour instruction de surveiller l'activité politique de chaque instituteur et de déférer aux dites commissions disciplinaires tous ceux qui négligent leur travail ou leurs devoirs ou qui abusent de leurs droits.

„Plusieurs d'entre eux ont été punis et, à l'avenir, on aura recours à des mesures plus sévères encore.

„J'ai appelé tous les instituteurs à un labeur utile; je les ai exhortés surtout à éveiller dans la jeunesse l'amour du travail pour la science et pour la patrie. Ces exhortations ont trouvé en général un écho favorable. Aussi suis-je convaincu qu'il n'y aura que des cas isolés de résistance aux instructions et aux lois; prompt justice sera faite des coupables.

„L'enseignement en Bulgarie est avancé aujourd'hui au point que le royaume peut être classé à cet égard dans les premiers rangs des pays de cette région de l'Europe. Sur 484976 enfants que leur âge astreint à la fréquentation des écoles, 374345 les ont fréquentées. Ce nombre sera augmenté cette année-ci encore de 20%. Dans les villes on compte 60% de lettrés, dont 38% du sexe féminin. Au total il y a eu en 1905, 27.91% de lettrés dans tout le pays. Dans le district de Tirnowo 1% seulement des soldats appelés dernièrement sous les drapeaux étaient nonlettrés.

„Il y a à présent 3.412 écoles communales avec 8 186 instituteurs et 384 514 élèves; ensuite 296 progymnases avec 1 770 professeurs et 45 478 élèves; enfin 29 gymnases à 8 classes avec 651 professeurs et 12 004 élèves. Il y a encore: 8 écoles normales (pour instituteurs) avec 151 professeurs et 2 938 élèves; puis 19 gymnases à cinq classes avec 275 professeurs et 5 474 élèves. Enfin une Université avec 70 professeurs et 1 800 étudiants.

„Le budget de l'enseignement public pour 1912 est de 24 $\frac{1}{2}$ millions de francs. L'accroissement de ce budget pendant les dernières années est très caractéristique: de 8 114 526 en 1900, il monta à 10 402 470 en 1905, à 21 760 182 en 1910 et à 23 598 241 francs en 1911.

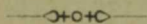
„Il ne me reste qu'à exprimer un désir, c'est qu'il me soit permis de réaliser en entier mon programme de réformes pour laisser une œuvre de bien public durable“.

Indépendance Roumaine, 17 (30) novembre, 1911.

FRANCE ET BULGARIE.

Une interview de M. S. S. Bobtchef

ministre de l'Instruction publique.

Prétendre révéler M. S. S. Bobtchef aux Français serait naïf de ma part et discourtois vis-à-vis d'un homme qui, pour être né en 1853, n'en compte pas moins quarante ans de vie politique et littéraire. Son nom, depuis longtemps, a passé les frontières avec les doctes ouvrages qu'il ne cesse de publier et les florissantes revues dont il est le fondateur.

Rédacteur d'un journal à 14 ans; emprisonné par les Turcs, une première fois, pour avoir écrit que «la péninsule des Balkans a toujours été bulgare et ne peut rester que bulgare»; puis une seconde fois comme collaborateur d'un journal suspect; ministre de la Justice en Roumélie Orientale; membre de la Société des juristes bulgares, après l'avoir fondée; président, depuis 1901, de la Société des publicistes bulgares, dont la fondation avait pris une bonne part de son activité; président de la Société slave de Bulgarie; membre d'honneur des Sociétés slaves de Moscou et S. Pétersburg; professeur à l'Université d'Histoire du droit bulgare depuis 1902 jusqu'au jour de son entrée au ministère; président du premier Congrès des écrivains et publicistes slaves du Sud, à Sofia, en 1906; organisateur et président du Congrès slave de Sofia, en 1910; membre correspondant de l'Académie des savants des Slaves du Sud et de l'Académie tchèque; polyglotte émérite, maniant en particulier la langue française avec une élégante facilité qui étonne; d'une physionomie «où tout pétille d'intelligence

et de feu : le regard, le geste et la parole», M. S. S. Bobtchef est, sans contredit, l'une des personnalités les plus en relief et l'homme le plus apte à détenir le portefeuille de l'Instruction publique, dans un Cabinet qui ne donne certes pas de la Bulgarie une opinion désavantageuse.

M. le ministre m'accueille avec cette bonne grâce souriante qui lui est coutumière, et dès que je lui rappelle mon titre de correspondant de la *Croix*, il me dit fort aimablement :

— Quand je suis à Vichy, je lis fidèlement la *Croix*; car il y a toujours, dans ce journal, beaucoup à prendre, comme information et comme doctrine.

— Me permettez-vous, Monsieur le ministre, de transmettre au directeur et aux rédacteurs de la *Croix* ces flatteuses appréciations ?

— Avec le plus grand plaisir.

La complaisance de M. le ministre est encourageante. Je m'empresse de la mettre à profit.

— Puis-je vous demander, Monsieur le ministre, les projets que vous formez au sujet de l'Instruction publique en Bulgarie ?

— Ils sont assez vastes, comme vous allez voir. Avec la loi électorale, la justice administrative, l'autonomie municipale, etc., l'Instruction publique aura toutes les sollicitudes du gouvernement. D'importantes réformes sont à l'étude. Nous les aborderons sans retard.

Je me propose de donner des bases nouvelles à la loi sur l'enseignement et d'en renouveler les cadres. L'histoire, la littérature et la géographie bulgares ont été, jusqu'à présent, trop négligées chez nous, et nos élèves en arrivaient à mieux connaître les pays étrangers que leur propre patrie. Je prendrai à tâche de «nationaliser» et, si le mot était français, de «traditionnaliser» notre enseignement; des crédits spéciaux vont être demandés en vue d'encourager, de récompenser les écrivains qui donneront les meilleures chrestomathies de littérature, d'histoire et de géographie nationales.

Notre Université de Sofia, qui se développe et possèdera bientôt une chaire de théologie, n'est pas encore chez elle. On posera prochainement la première pierre d'un édifice plus digne du pays et qui sera sans rival dans la presqu'île balkanique.

Certains établissements d'enseignement secondaire, gymnases et progymnases, seront organisés dans de meilleures conditions. J'aurai surtout à cœur d'améliorer le sort du corps enseignant et des inspecteurs.

J'attache la plus grande importance à l'enseignement primaire, pierre fondamentale de tout progrès durable. C'est lui qui pétrit et façonne l'âme de l'enfance. L'avenir de notre pays en dépend.

M. S. S. Bobtchef s'est encore donné pour programme, lui-même a bien voulu me l'apprendre, de développer l'école de dessin, qui s'appellera désormais école d'art et d'industrie; de fonder un Institut polytechnique; de bâtir une Académie des beaux-arts, une Bibliothèque et un Musée national; de subventionner plus généreusement le Théâtre et l'Opéra. Il compte réaliser ces magnifiques et coûteux projets grâce aux sommes léguées à la nation par le patriote bien connu Evloghi Guéorghief, dont la future école professionnelle de Karlovo perpétuera le nom et la munificence.

M. le ministre a d'ailleurs une trop haute idée de sa charge pour concevoir une formation d'où serait banni tout souci d'éduquer la volonté, de diriger le cœur.

— Mes idées sur ce point, dit-il, tiennent en trois mots. Je n'ai cessé de les rappeler dans mes allocutions aux professeurs et au cours de ma campagne électorale. Je voudrais que maîtres et élèves en fassent leur devise comme j'en ai fait la mienne: l'amour du travail, de la science et de la patrie.

Et sans craindre d'aller jusqu'au bout de ses convictions, le ministre ajoute ces mots que je veux signaler aux méditations des ministres français de la troisième République:

— Pour faire œuvre complète, j'emploierai toute mon influence à restaurer dans l'enseignement à tous les degrés la morale religieuse, trop négligée peut-être par certains de mes prédécesseurs.

En termes très flatteurs pour la France, M. S.-S. Bobtchef m'a avoué qu'il avait la ferme volonté de favoriser la diffusion de la langue et des idées françaises, et qu'il serait toujours le Mécène des écoles françaises établies dans le royaume et travaillant à resserrer l'amitié si fructueuse de la Bulgarie et de la France.

De ces dernières paroles surtout, que M. le ministre me permette de le remercier ici en mon nom d'abord, au nom des écoles françaises de Bulgarie et au nom de la France.

J.-C. Miranbel.

(Extrait de „La Croix“, 10 novembre, 1911).

S. S. Bobtcheff et le néo-slavisme.

M. S. S. Bobtcheff est l'homme le plus occupé de Sofia. Il est avocat et jurisconsulte des plus réputés, directeur et rédacteur de deux revues littéraires et politiques, professeur à l'Université où il est titulaire de la chaire d'histoire du droit bulgare. Il a été plusieurs fois député et est l'un des leaders d'un puissant parti politique. Mais ce qui le rend surtout populaire et connu dans tous les coins du monde slave, c'est qu'il est président de la société slave de Bulgarie, dont S. M. le roi Ferdinand est le président d'honneur, et qui compte plus de 1500 adhérents. Il met en ce moment la dernière main à un ouvrage considérable : *l'Histoire de l'ancien droit bulgare*. Il faudrait une brochure entière pour donner seulement les titres des volumes et des articles qu'il a écrits et pour énumérer les réunions et les congrès qu'il a présidés et les discours qu'il a prononcés. Son cabinet de travail, où l'on est toujours sûr de le trouver, n'est donc pas précisément un endroit très propice aux causeries. Cependant, M. S. S. Bobtcheff est, pour ainsi dire, le porte-drapeau du slavisme en Bulgarie et personne n'aurait pu me donner un avis aussi autorisé.

Lorsque j'entrai dans son bureau, le savant slaviste corrigait les épreuves de son dernier ouvrage et l'imprimeur attendait. Je dus faire comme l'imprimeur, mais une fois ce travail achevé, l'accueil fut empressé et souriant, comme aurait pu l'être l'abord d'un homme naturellement affable et qui n'aurait eu rien de mieux à faire que de bavarder avec un journaliste.

Nous parlâmes d'abord du slavisme, en général, de l'évolution du panslavisme en néo-slavisme et de la substitution de la devise : «*Liberté, égalité et fraternité*» (liberté de culte et égalité de nationalité) à l'ancienne formule : «*autocratie, orthodoxie et nationalité*». Quand nous disons panslavisme, me fait remarquer M. S. S. Bobtcheff, nous entendons par là le *slavophilisme*, auquel ses adversaires ont donné le nom de panslavisme pour le représenter comme une machine de guerre. Ce slavophilisme, aujourd'hui transformé, a cependant eu toutes nos sympathies, et nous lui conservons une reconnaissance immuable en raison de ses idées libératrices. C'est à lui, en réalité, que nous devons la libération de la Bulgarie.

Le néo-slavisme n'entend attaquer ni dominer personne. Il ne vise qu'à entretenir parmi les Slaves l'esprit de la race, l'usage de leur langue, leur autonomie et leur solidarité intellectuelles et économiques. Le néo-slavisme ne menace aucun des Etats dont font partie certains groupes slaves; ce n'est pas une œuvre de révolution, c'est une œuvre de défense contre toute absorption.

Je ne fais que résumer ici très succinctement les idées que M. S. S. Bobtcheff m'a exposées, par courtoisie et peut-être par coquetterie de polyglotte, dans un français élégant, émaillé d'expressions latines.

Quant au prochain congrès slave, mon brillant interlocuteur m'a affirmé que la proposition de réunir les délégués slaves dans la capitale bulgare avait été faite par lui-même à la conférence de St-Pétersbourg, qu'elle avait été acceptée et votée. Le congrès aura lieu au mois de mai ou de juin prochain et le Conseil municipal de Sofia a déjà prévu dans le budget de 1910 une somme de vingt mille francs pour recevoir les délégués. Ces délégués seront au nombre de 300 environ. Il viendra quatre-vingts Russes, membres de la Douma, journalistes, professeurs, membres des *zemstva*, financiers, commerçants, etc., cinquante Polonais, cinquante Tchèques, cinquante Slovénes et Croates et cinquante Serbes.

Le programme comprendra le développement, par les orateurs, des principes du néo-slavisme que nous avons résumés plus haut, et la discussion des moyens pratiques pour arriver au but poursuivi. Ces moyens ont été proposés et acceptés en principe au congrès de Prague. Ils sont connus : création de journaux, de revues, conférences, congrès, etc., pour rapprocher tous les groupes slaves et leur donner une connaissance plus exacte les uns des autres, fondation d'une Banque slave, d'une Chambre de commerce russo-slave, d'un bureau slave de la presse et d'information télégraphiques et, enfin, union des journalistes des savants et des universités slaves.

Cette discussion ne sera pas un simple tournoi académique. Les projets que nous venons d'énumérer ont déjà été étudiés par des comités spéciaux, par un comité permanent et par une commission d'études. Quelques-uns même ont passé de la théorie pure au commencement d'exécution. Il s'agira donc de choisir entre les divers projets présentés par les comités et de rechercher les ressources indispensables pour mettre en pratique les résolutions votées.

Il y aurait un article à écrire sur chacun de ces points ; à les effleurer seulement dans une simple interview, on remplirait plusieurs colonnes du journal, sans réussir à les présenter aux lecteurs sous leur jour complet. Le projet des statuts de la Banque Russo-Slave contient à lui seul cent quatre articles.

M. S. S. Bobtcheff a bien voulu me promettre, en terminant notre entretien, de me donner tous les éclaircissements nécessaires au fur et à mesure des événements, lorsque je les lui demanderais et lorsque ses nombreuses occupations lui permettraient de me consacrer quelques heures.

L'entrevue qu'a bien voulu m'accorder l'éminent président de la Société slave de Bulgarie, suffit pour donner dès à présent l'impression que l'accord existe complètement entre les slavistes de Russie et ceux de Bulgarie.

J. Guillebert.

ПОКАЗАЛЕЦЪ

на по-главнитѣ трудове на С. С. Бобчевъ по хронологически редъ.

1871 г.

Сегашниятъ нашъ езикъ. Първи печатанъ трудъ. В. Македония (ред. П. Р. Славейковъ) бр. 9. V. отъ 2 мартъ.

Наводнение на Дунавъ. Разказъ. Прѣв. отъ френски (Шмидтъ). Цариградъ, издание на Българ. Печатарско Дружество „Промишление“. Печатница на в. „Македония“, 1871 г. Стр. 48 на обик. 8-ни.

Съкратена османска история, отъ появяването на османитѣ и до сега, включително времето на падането на българ. царство. Прѣведена отъ съчинението на M-me Furet и допълнена на нѣкои мѣста съ изводи отъ историята на Хаммера. Ц-градъ. Издава Българ. Печат. Д-во „Промишление“. 1871. 8°.

1872 г.

Нѣщо за срѣднитѣ училища. Читалище. Кн. 18, 19, 20.

По народното образование въ XIX в. Прѣв. отъ Лавеле. Чит. 20—23.

Историята на Геновева съ притурка една правоучителна повѣсть: Величко и Иванчо. Прѣв. Издава Българ. Печат. Д-во „Промишление“. Ц-градъ, 1872. Печат. „Македония“, IV+118 стр. 8°.

1873 г.

Македония и Македонската Дружина. В. „Право“. 13, 14.

Изъ пѣтнитѣ ми впечатления. (Пжтуване прѣзь Македония). В-къ Право. 1873 г.

Кратки разкази за природата. Читалище.

Прѣзь 1873 г. редактира „Читалище“, дѣто сж напечатани цѣлъ редъ икономически, по просвѣщението и природословни статии — оригинални и прѣводни — съ подписа му.

1874 г.

Ключътъ на науката, или всѣкидневнитѣ явления въ природата, пояснени отъ д-ра Б. С. Брюера. Прѣв. отъ френски. Ц-градъ, печат. на Карапетровъ и др. 1874, стр. 384+VI гол. 8°.

Пжтувание около свѣта. Прѣв. отъ френски (то е по-право една компилация). Издава Българ. Печат. Д-во

„Промишление“. Ц-градъ, печат. на Карапетровъ и др. 1874. 12°. 320 стр.

Животътъ на Вениаминъ Франклина. Отъ М. Минье. Прѣв. отъ френски. Издава Българ. Печат. Д-во „Промишление“. Ц-градъ. Печат. на П. Карапетровъ и др. 1874, 8°. VI+169 стр.

Историята на человѣка, отъ Катрфажъ. Прѣводъ отъ френски. Читалище.

Българска народна изложба. Читалище. Кн. 10.

Дружествата и тѣхното значение за обществото. Читалище.

1875 г.

Игиена на сиромашта. Сп. Читалище.

Кратки разкази отъ политическата икономия. Сп. Читалище.

Прѣзь 1875 г. Б. редактира и вѣстникъ-списание „Дейъ“.

1876 г.

Старитѣ и младитѣ. в. Напрѣдъкъ, 79.

Сиромашията и пиянството. Сжщо

Редактира емигр. вѣстникъ „Стара Планина“ въ Букурещъ.

О причинахъ болгарскихъ смуть. Одесск. Вѣстникъ.

1877 г.

Руско-турската война. Отъ редакцията на „Стара-Планина“, стр. 60 +II in 16°.

1878 г.

Руско-турската война (1877 и 1878). Очерки и разкази. Посветени на младата българ. войска. Руссе. 1878, стр. 192, 8°.

1879—1880 г.

Очерки изъ быта болгаръ.

Дѣвичья скала.

Бабушка Рада. Печатани и тритѣ нѣща въ „Русск. Вѣстникъ“ (М. Катковъ).

Разли кореспонденции и публицистически статии въ „Моск. Вѣдомости“, „Современныя Извѣстия“, „Русскій Миръ“.

1881 г.

Историята на българския народъ. По д-ра К. Иречка. Съставена за срѣдн. училища, споредъ програ-

митъ въ България. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ въ Пловдивъ, София, Русчукъ, 1881, стр. 296 на гол. 8-ни.

Л. Карвеловъ, животь. Наука I и II. Сждебно тълкувание на законитъ. Пакъ тамъ.

1882 г.

Краткъ учебникъ върху българ. история отъ най-старо врѣме и до днесъ. За началнитъ и срѣдни училища, споредъ програмитъ въ Българско. I издание на Хр. Г. Дановъ, Пловдивъ, 1882 г., стр. 114+VI. Последното, четвърто, прѣработено издание отъ 1895. Стр. 115+II, 8°.

Т. М. Достоевски. Наука.

1883 г.

Кратки разкази изъ бълг. история. (отъ най-старо врѣме и до днесъ). Учебникъ за началнитъ училища, споредъ прогр. въ Българско, 1883. Издание и печатъ на Хр. Г. Дановъ. Пловдивъ, стр. 64. 8°.

За събирането и изучаването на народнитъ юридически обичаи. Прѣпечат отъ сп. „Наука“, Пловдивъ, 1883, стр. 26.

Р. Жинзифовъ. Животописень и книжовень очеркъ, прѣпечатъкъ отъ сп. „Наука“. Пловдивъ. Областна печатница, 1883 г.

Материали за бълг. обич. право. Наука. I.

1884 г.

Свети равноап. Кирилъ и Методий, за споменъ на хилядогодишн. отъ Св. Методия. Пловдивъ, 1885.

1888 г.

Истинныя причини румелійскаго переворота. „Извѣст. Слав. Благотв. Общества“.

Первый эказрхъ новой болгарской церкви. Печатано въ „Истор. Вѣстникъ“ (А. С. Суворина).

О побратимствѣ у болгаръ. Живая Старина.

1889 г.

Письма о Македоніи и Македонскомъ вопросѣ. Спб. 1889, стр. 84 на гол. 8-ни.

1893 г.

Какво е направено у насъ за изучаване на обичайното право. „Юр. Прѣгледъ“.

Нѣколко думи за българското обичайно право (съ прибавка нача-

лото отъ Сборника на бълг. юрид. обичаи). Пловдивъ, 1893, гол. 8°. Стр. 32+16.

1894 г.

Прѣгледъ на българский печатъ (1844—1894), пом. въ Юбилейния Сборникъ по случай 50-годишнината на Бълг. журналистика. Стр. IV+116, Пловдивъ, 1894 г.

За несмѣняемостта на сждиитъ. „Юр. Прѣгледъ“. 481, 525, 625. 721. Въ Златна Прага. Спомени и бѣлѣжки. „Б. Сб.“

Статии въ „Стара-Планина“, в. редактиранъ и издаванъ отъ С. С. Б. въ Пловдивъ.

1896 г.

Въ бѣлградскитъ сдилища. „Юр. Прѣгледъ“.

Новата наказателна реформа у насъ. „Юр. Прѣгледъ“.

Върху производството и законитъ у насъ. „Юр. Прѣгледъ“.

1897 г.

Сборникъ на българскитъ юридически обичаи. Ч. I, т. I. Сѣмейно право. Пловдивъ. 1897 г. Стр. 302. Ц. 4 л.

Четире недѣли въ Херкулесбадъ. Откъслечень дневникъ. Пловдивъ, 1897 г. Стр. 58. 8°. Цѣна 50 ст.

1898 г.

Поклонение на Светата Рилска Обитель. Пловдивъ, 1898 г. Стр. 72. 8°. Цѣна 80 ст

1899 г.

Произхождението на обичайното право. „Юр. Прѣгледъ“.

Разработване на обич. право въ Русия. „Юр. Прѣгледъ“.

Къмъ новия законъ за сжд. устройство. „Юр. Прѣгледъ“.

За вѣчния миръ (очеркъ по международното право). Пловдивъ. 1899. Цѣна 50 ст.

1900 г.

Селскитъ мери (пасбища) и тѣхното разработване. „Юрид. Прѣгледъ“.

На всевѣтската Парижка изложба 1900 г. София, 1900 г. Стр. 80. 8°. Цѣна 1 левъ.

Критъ и критскиятъ въпросъ. (Историко-политически бѣлѣжки) отъ С. С. Бобчевъ. Прѣпечатъкъ отъ „Българска Сбирка“, стр. 24. 8°, цѣна 50 ст.

Единъ сръбски законописецъ.
Отп. отъ СПС. 1900.

Изъ славянскитѣ земи. I. Въ
Бѣлградъ 1897 г. Откъслеченъ днев-
никъ. Отпеч. отъ „Б. Сб.“, София,
1903, стр. 59, 8°, цѣна 50 ст.

1901 г.

Земледѣлческитѣ конгресъ и
исканията му по правосѣдното зако-
нодателство. Юрид. Прѣгледъ.

Има ли сѣдийска несмѣняемость
въ Англия. Юр. Прѣгледъ.

Митрополитъ Климентъ. Б. Сб. VII.
Има отд. отпечатъкъ

Единъ паметникъ на старото
българско право. (Законъ Соудный
Людъмъ). Критика на студията на проф.
Данаиловъ подъ сѣщия насловъ (ПСп.)

1902 г.

Сборникъ на българскитѣ юри-
дически обичаи. Ч. I, т. II. — Отдѣлъ
II, III и IV. Вещи. — Наслѣдство. —
Обязателства. София, 1902, стр. 320,
цѣна 4 лева.

Български юридически книго-
писъ. (Отп. изъ „Юбилеенъ Споменъ“
за десетгодишнината на „Юрид. Прѣ-
гледъ“). София, 1902 г., цѣна 20 ст.

За българското население въ
сръбнитѣ вѣкове и за юридическото
му положение. (Критически приносъ
къмъ историята на старото българско
държавно право. Изъ СПС. кн. LXIII).
София, 1902 г.

1903 г.

Старобългарски правни памет-
ници (помагало при изучаване исто-
рията на старобългарското право).
Часть I. София, 1903 г. Цѣна 2-50 л.

Юбилеенъ споменъ за десетго-
дишнината на „Юридически Прѣгледъ“,
1903 г. София. Цѣна 2 лева.

Държавна и сѣдебна промѣна
въ Сърбия. „Юрид. Прѣг.“. 1903.

Изъ Славянскитѣ земи. I. Въ
Бѣлградъ. Стр. 59.

Обичай и законъ. Една глава изъ
„Историята на старобългарското пра-
во“. Отпечатъкъ изъ „Лѣтописи“ на
Българ. Кн. Дружество за 1903 год.
София, 1904.

1904 г.

Ново упжтване за събиране и
изучаване на народнитѣ юридически
обичаи. Държавно, сѣдебно и углавно
право. София, 1904 г.

Д-ръ К. Стоиловъ като държа-
венъ мжжъ. Изъ „Българ. Сборка“, XI,
1904 год.

Къмъ историята на грѣцко-бъл-
гарската распра. „Българ. Сб.“, 1904.

Агърлыкъ (прика) и произхожде-
нието на приката. Студия по историята
на българското право. (Отд. отпеч.
отъ сСП. кн. LXIV. София, 1904 год.

1905 г.

Ново упжтване за изучаване бл-
гарската задруга. София, 1905 год.

Защо турската полиция закла два
листа въ една моя книга прѣди 30
години. (Изъ „Цариградскитѣ ми спо-
мени“). Изъ „Б. Сборка“. София.

Между хърватскитѣ борци за
народни права. Отпечат. изъ „Българ.
Сб.“ XIV.

Участието на старитѣ славяни въ
върховното управление и рускитѣ
земски съборъ. (Отпеч. изъ „Юри-
дически Прѣгледъ“), 1905 г.

1906 г.

Къмъ българската правна исто-
рия и обичайното право. I. Нашата
челядна задруга. — 2. Значението на
хрисовулитѣ за историко правната
наука. (Отп. отъ „Юр. Пр.“, 1906 г.).

Държав. строй и новата консти-
туция въ Черна-Гора. („Юр. Пр.“,
г. XIV), стр. 23, 8°, цѣна 1 л.

Обычай и законъ. (Страница изъ
„История древне-болгарскаго права“.
Отд. отп. изъ „Сборникъ статей“ въ
честь В. Л. Ламанскаго. Санктпетер-
бургъ, 1906 год.

Придъ (агырлыкъ), болгарская клад-
ка. Отд. отп. изъ „Сборника статей
по славяновѣднѣю“ II издание Импе-
раторской Академѣй. Санктпетербургъ,
1906 год.

1907 г.

Царъ Борисовата епоха отъ дър-
жавно-правно гледище Юр. Прѣгледъ.
Нашето правосѣдие прѣди де-
сетъ години и сега. Ю. П.

Сѣдебнитѣ реформи въ Маке-
дония. Юр. Прѣгледъ.

Князь или царъ Борисъ? Българ.
Сбирка.

Крумовото законодателство. Исто-
рико-правни студии. (Отп. отъ Из-
вѣстия на Истор. Д-во, книга II), 8°.
София, 1907 год.

1908 г.

Възкрѣсането на турската кон-
ституция. Юрид. Прѣгледъ.

Сѣдебниятъ языкъ въ Чешко.
Юрид. Прѣгледъ.

Д-ръ Валтазаръ Богишичъ. Юр.
Прѣгледъ

На славянския съборъ въ Прага.
Б. Сб. XV.

Чуждитъ академии и Книжовното
ни дружество. Б. Сб.

1909 г.

Турскитъ документи като историко-правни източници. „Юрид. Прѣгледъ“.

Законътъ за условното осъждане въ Русия. „Юрид. Прѣгледъ“.

Около титлата „царь“. „Бълг. Сбирка“.

Историческитъ трудове на М. Дриновъ. „Бълг. Сбирка“.

Майскитъ славянски съвѣщания въ Петроградъ и Москва. „Бълг. Сбирка“.

Славянското единение на научно-културна почва. „Бълг. Сбирка“.

Първитъ стѣпки на османския парламентъ. „Бълг. Сбирка“.

1910 г.

Паметникъ Д-ру В. Богишичу. „Юрид. Прѣгледъ“.

Научно-прѣподавателскитъ юбилей на проф. Ф. Ф. Зигель. „Юрид. Прѣгледъ“.

Пакъ за сѣдийската несмѣняемостъ. „Юрид. Прѣгледъ“.

Парламентскитъ актъ и законътъ за прогласяване Черна Гора въ кралство. „Юрид. Прѣгледъ“.

Два исторически лика: I. Иларионъ Макариополски, II. Гавриль Кръстьевичъ. „Бълг. Сбирка“.

Балканскитъ съюзъ. „Българска Сбирка“.

За споменъ на Ив. Найденовъ. „Бълг. Сбирка“.

Уредбата, значението и задачата на славянския съборъ въ София. „Бълг. Сбирка“.

Единъ погледъ на всеславянския съборъ въ София. „Бълг. Сбирка“.

1911 г.

Законодателната 1910 година. „Юрид. Прѣгледъ“. Подобни прѣгледи сж писани въ всички прѣдшестващи години на „Юрид. Прѣгледъ“.

Измѣнение на Българската конституция. „Бълг. Сбирка“.

По случай една знаменита 50-годишнина. „Бълг. Сбирка“.

Руското крѣпостничество и разкрѣпостяването. „Бълг. Сбирка“.

1912 г.

Единъ идеаленъ българинъ, който отмина (Хр Г. Дановъ). „Бълг. Сбирка“.

1914 г.

Война и миръ въ Стара България. „Юрид. Прѣгледъ“.

По поводъ на амнистията. „Юр. Прѣгледъ“.

Административното правосѣдие и сигурността на чиновницитъ. „Юрид. Прѣгледъ“.

Забравени страници за Македония. „Бълг. Сбирка“.

Сега, слѣдъ прѣмеждието, на кждѣ? „Бълг. Сбирка“.

Сръбско-българскитъ съюзъ. „Бълг. Сбирка“.

Защо ни е вече славянство? „Бълг. Сбирка“.

Що искаше отъ насъ Румжния за едно споразумѣние. „Българска Сбирка“.

Сръбско-българскитъ арбитражъ и Русия. „Бълг. Сбирка“.

Румжнскитъ професори за отечеството си. „Бълг. Сбирка“.

Кому и на що съчувствуваме въ великата война на народитъ. „Бълг. Сбирка“.

1915 г.

Юридическата ни литература прѣзъ 1914 год. „Юрид. Прѣгледъ“.

Думата „болѣринъ“ и държавно-правното ѳ значение. „Юрид. Прѣгледъ“.

Първитъ стѣпки на Върховния административенъ сѣдъ. „Юрид. Прѣгледъ“.

Градивце за старобългарското сѣдебно право изъ влахомолдавски хрисовули. „Юрид. Прѣгледъ“.

За бюджета и нѣкои реформи по правосѣдието. „Юр. Прѣгледъ“.

Политическата и културна 1914 година. „Бълг. Сбирка“.

Румжнскитъ печатъ и България. „Бълг. Сбирка“.

Русия за Одринъ и велика България. „Бълг. Сбирка“.

Крумовото законодателство въ българскитъ учебници. „Българска Сбирка“.

Българскитъ народъ и неговитъ стремежи. „Бълг. Сбирка“. Тая статья бѣше прѣпечатана въ отдѣлна брошура въ 3000 екз. и разпродадена въ нѣколко дни. Тя се прѣведе въ l'Echo de Bulgarie, а сжшо така и въ особна брошура съ слѣдния насловъ: Le peuple bulgare et ses aspirations dans le passé et le présent.

По-нови трудове на С. С. Бобчевъ по правото и правната история.

Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи. Часть I. Т. I. Семейно право. Пловдивъ, 1897. Стр. 302. 8°. Цѣна 4 лева.

Сборникъ на бѣлг. юрид. обичаи. Ч. I. Т. II. — Отд. II, III и IV. Вещи. — Наслѣдство. — Обязателства. София, 1902. Стр. 320. Ц. 4 л.

За събирането и изучването на народнитѣ юридически обичаи. — Пловдивъ, 1883. Стр. 26. 8°. Цѣна 1 л.

Нѣколко думи за българското обичайно право. Пловдивъ, 1893. Стр. 32+16°. Цѣна 1 л.

Юридически книжки. Кн. I. За вѣчния миръ. (Очеркъ по междунар. право). Стр. 33. 8°. София, 1899. Цѣна 50 ст.

Старобългарски правни паметници (помагало при изучване историята на старобѣлг. право). Ч. I. Стр. 176. 8°. Историко-юридически бѣлѣжки: Законъ Соудный Людъмъ — Еклогата — Хрисовули. София, 1903. Ц. 2:50 л.

Юбилеенъ споменъ за десетгодишнината на „Юридич. Прѣгледъ“, стр. 126, 8°, 1903 год. София. Тукъ има пълна библиография по българското право, необходима за всѣкого, който се занимава съ правната наука и практика. Сжщо тѣй тукъ е вмѣстена библиография за всички статии по правото, печатани въ бѣлг. списания за цѣли 50 години, т. е. отъ възраждането. — Цѣлото съдържание на „Юрид. Прѣгледъ“ за 10 години съ биографич. черти за сътруднитѣ. Цѣна 2 лева.

Български юридически книгопись (Отп. изъ „Юбилеенъ споменъ“ за десетгодишнината на „Юридически Прѣгледъ“). София, 1902 г. Ц. 50 ст.

Единъ сръбски законописецъ. (Отпеч. отъ сПС. 1900 г.).

За българското население въ срѣднитѣ вѣкове и за юридическото му положение. (Критически приносъ къмъ историята на старото българско държавно право. Изъ сПС., кн. LXIII). София, 1902 г.

Единъ паметникъ на старото българско право. (Законъ Соудный Людъмъ). Критика на студията на проф. Данаиловъ подъ сжщия насловъ.

Агърлъкъ (прика) и произхождението на прикаята въ българското право (Отд. отпеч. отъ сПС. LIV, София, 1904 г.).

Обичай и законъ. Една глава изъ „Историята на старобългарското право“. (Отпеч. изъ „Лѣтописи на Българ. Кн. Дружество“ за 1903 г. София, 1904 г.).

Ново упжтване за събиране и изучване на народни юрид. обичаи. Държавно, сждебно и углавно право. София, 1904 г. Ц. 1 л.

Ново упжтване за изучване българ. задруга. София, 1905 г. Ц. 50 ст.

Участието на старитѣ славяни въ върховното управление и рускиятъ земски съборъ. (Отп. „Юр. Прѣгледъ“), 1905 г. Ц. 1 л.

Къмъ българската правна история и обичайното право. I. Нашата челядна задруга. — 2. Значение на хрисовулитѣ за историко-правната наука. (Отп. отъ „Юр. Прѣг.“ 1906 г., стр. 19, цѣна 1 л.).

Държавниятъ строй и новата конституция въ Черна-Гора. (Отп. отъ „Юр. Пр.“ г. XIV), стр. 23, 8°, цѣна 1 л.

Придъ (агырликъ) — болгарская кладка. Отд. отп. изъ „Сборника статей по славяновѣдѣнию“. II издание Императорской Академій. Санктпетербургъ, 1906 год.

Обычай и законъ. (Страница изъ „Исторіи древнеболгарскаго права“, Отд. отп. изъ „Сборникъ статей“ въ честь В. Л. Ламанскаго. Санктпетербургъ 1906 г.).

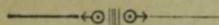
Българската челядна задруга. Историко-правни студии. (Отпеч. отъ СНУ. Книга XII), стр. 207 на гол. 8-а. София. 1907 год.

Крумовото законодателство (историко-правна студия). Отпеч. отъ Извѣст. на Истор. Дружество, 1907 г.

История на старото българско право. Введение. Часть обща. Източници. I часть Държавно право. II ч. Сждебно. III ч. Углавно и IV ч. Гражданско право. София. 1910. Стр. 560 — XII. Печати. П. Бжзайтовъ. Цѣна 7 л.

Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи. Ч. II. Държавно право. София. 1915. Цѣна 4 л.

Два отзива за „Историята на старобългарското право“ отъ С. С. Бобчевъ.

Професоръ Ф. Ф. Зигель *) пише въ Варш. Дневникъ отъ 9 февруари т. г.:

Стефанъ С. Бобчевъ, виденъ български литераторъ, публицистъ и ученъ, се е родилъ въ 1853 год. въ градъ Елена и е вземалъ живо участие въ освобождението на България, прѣдимно съ литературната си дѣйность. Възпитаникъ на юридическия факултетъ на Московския университетъ, той печата статии и въ рускитѣ списания. Слѣдъ румелиския прѣвратъ и вслѣдствие на послѣдващитѣ събития, той напуца България и се прѣселва съ сѣмейството си въ Одеса, и въ 1888—1889 г. той участвува въ руската преса между друго и въ „Варшавскій Дневникъ“. Въ 1889 год. той се връща въ България, става адвокатъ и захваща да издава заедно съ М. Ив. Маджаровъ „Юридически Прѣгледъ“. Отъ тогава той постепенно прѣминава отъ литературна къмъ чисто научна дѣйность и отъ 1897 г. насамъ се залавя за печатане на своя извънредно важенъ „Сборникъ на български юридически обичаи“. Слѣдъ прѣселването си въ София въ 1899 год., той зае катедрата по история на старобългарското право въ Соф. университетъ, и съ това му положение сж свързани многочисленитѣ му основателни статии по разни въпроси отъ старобългар. право, издаването на старобългарскитѣ юридически паметници (Староб. правни паметници, ч. I. София 1903), най-сетнѣ, голѣмиятъ му важенъ трудъ: „История на старобългарското право“. София, 1910. X + 560.

*) Едва ли има друго по-компетентно лице да се произнесе по най-новия трудъ на г. Бобчева. Феодоръ Феодоровичъ Зигель е професоръ отъ много години по историята на славянското право при юридическия факултетъ въ Варшавския Университетъ. Отличенъ славистъ, дълбоко запознатъ съ стария славянски държавенъ и юридически битъ, той, юристъ и историкъ въ сѣщото врѣме, се е посветилъ на славянското право и културна история. Досегашинитѣ негови трудове му даватъ право да бѣде считанъ за единъ отъ най-вѣщитѣ и компетентни познавачи на славянскитѣ юридически старини и учрѣждения. Още първиятъ му трудъ: Законникъ Стефана Душана (вып. 1. СПб. 1872 г.) обърна вниманието на всички върху учения славистъ-правникъ. Отъ тогазъ той ни е далъ редица една отъ друга по-сполучливи работи. Тукъ ще поменемъ: 1. Очеркъ чешскаго процесса въ верховномъ земскомъ судѣ. (Юр. В-къ, 1880. Кн. 7); 2. Историческій очеркъ мѣстнаго земскаго самоуправленія въ Чехи и Польшѣ (въ „Сборникъ статей по славяновѣдѣнію“, издаденъ по случай 25 лѣтъ отъ учената дѣятельность на проф. Ламански (СПб. 1883); 3. Общественное значеніе дѣятельности Св. Кирила и Методія (Методіевскій юбил. сборникъ. Варшава, 1885); 4. История права

Необходимо е да се забължи, че старото българско право има голѣмъ наученъ интересъ. Въ България при Симеона (края на IX в. и въ първата четвъртина на X в.) се образува първата славянска държава отъ общоевропейско значение; въ нея се разви една литературна дѣйностъ, която бѣ тъй плодотворна, че отъ нея се ползуваха въ течение на вѣкове не само Славянскиятъ Югъ, но и Русия. Тукъ за първи пжтъ се сблъскаха остатъцитѣ на най-древнитѣ славянски учрѣждения съ византийското влияние и породиха твърдѣ оригинални новообразувания въ политическия и частенъ битъ. Тукъ, най-сетнѣ, възникна богомилската ересь, която оказа влияние върху Италия и Франция и силно способствува за появата на хулитството. Второто българско царство (1186—1391) прѣдставя чудно заплитане отъ византийски влияния съ западноевропейски феодализъмъ, прѣнесенъ отъ кръстоносцитѣ, и съ маджарски вѣяния, проявили се въ бурни избухвания на воинственото низшо болѣрство. При всичката тази важностъ на старобългарското право, неговото възстановяване прѣдставя почти непрѣодолими мжчноти, вслѣдствие на малобройнитѣ паметници, които, както изглежда, сж били унищожени въ грамадно количество отъ гръцкитѣ фанариоти.

Историята на старобългарското право“ на С. С. Бобчевъ е първиятъ обширенъ и при това забължителенъ трудъ по историята на българското право. Нейната задача е да служи, прѣди всичко, за ръководство на слушателитѣ и за това въ нея се срѣщатъ нѣкои общо-теоретически свѣдѣния за това що е обичай, законъ, държава, прѣстѣпление и т. н. Наредъ съ лекциитѣ, въ нея сж помѣстени и самостоятелни изслѣдания, напечатани по-рано въ разни поврѣмenni издания. Съдържанието на книгата се състои отъ уводъ (1—57), дѣто се дава понятие за историята на правото, нейния методъ, и периодизация. Слѣдъ това иде общата, твърдѣ обстоятелно обработена, часть за източникитѣ на правото (58—204). Особната часть захваща съ излагане историята на старобългарското държавно право, съ извънредно интересно изброяване причинитѣ за падането на бълг. царство (205—252). Слѣдъ това се изображаватъ държавното, сждебното, углавното и гражданско права (253—260).

Макаръ нашиятъ авторъ да дѣли историята на българското право на периоди, именно отдѣля първото българско царство отъ

(Юрид. Вѣстникъ, 1884, кн. 8 и 10, 1886 г. кн. 4—6); 5. За учената дѣятелностъ на Р. М. Хубе (Журн. мин. нар. просв. 1891. № 7); 6. О сочиненіи: Памятники законодательной дѣятельности Душана; Тимофея Флоринскаго. Кіевъ. 1888 год.; 7. Периодизация славянскаго права (Печ. въ „Сборникъ славяновѣднія“). Освѣтъ това, професоръ Зигель е написалъ прѣкрасенъ очеркъ „Славянское право“ въ руския Словарь на Ефронъ и Брокгауза, а сждо и по английски: Лекции по славянското право (Lectures on slavonic law by Feodor Zigel. London. 1902), четени въ Оксфордския Университетъ за запознаване на англичанитѣ-студенти съ главнитѣ източници на старитѣ славянски законодателства. Най-послѣ нека поменемъ и студентското издание: „на правахъ рукописи“, Исторія славянскихъ законодательствъ. курсъ читанный заслуженомъ профессоромъ Ф. Ф. Зигелемъ для студентовъ I курса Императорскаго Варшавскаго Университета (1908—9 ак. г.). Варшава, 1909. Стр. 234.

второто, при все това той, при изложението на всичкитѣ тѣзи права, не се придържа о дѣлението си, а описва даденъ прѣдметъ отъ най-древнитѣ врѣмена до края на XIV в., разбира се — поради отсѣтствие на достатъченъ брой исторически данни. Прѣдставлението на този общественъ битъ ми се вижда напълно правилно, и ние трѣбва да благодаримъ на професоръ Бобчева за стремѣжа му да освѣтли не само държавния битъ, вече прѣкрасно обработенъ отъ професоръ К. Иречекъ, но и частния. При това, необходимо е да забѣлѣжимъ, че авторътъ е включилъ въ историята на българското право и най-древния славянски периодъ, — до образуването на българската държава отъ Аспаруха; слѣдователно, той е изобразилъ въ съчинението си сѣщо политическия и частния битъ на язическитѣ славяни. Що се отнася до литературата по прѣдмета, тя се отличава съ голѣма пълнота.

Накрай азъ ще си позволя да направя слѣднитѣ свои бѣлѣжки: полезно би било да се отдѣли въ особна часть (253—560) първото бѣлг. царство отъ второто: въ политическия битъ на първото царство има княжества, като слѣди отъ язическата старина; напротивъ, въ второто се срѣща феодализмътъ, прѣнесенъ отъ кръстоносцитѣ, слѣдъ 1204 г.; въ първото царство се проявява, въ всѣко отношение, общославянското сѣмейно единство, въ второто по нѣкои грамоти се забѣлѣзва стрѣмежъ къмъ лична углавна отговорностъ на членветѣ на сѣмейството. По-нататъкъ, може би, трѣбваше да се постави по-ясно въпросътъ за значението на византийскитѣ закони въ България, прѣди да захванатъ да се ползватъ отъ тѣхъ за възстановяване старобългарския общественъ битъ. Най-сетнѣ не би било злѣ да се изложатъ по-подробно политическитѣ и социални идеали на богомилитѣ. Каквото и да се казва, въ това се е изразявало народното творчество, тѣй като въ богомилството се проявява голѣмо родство съ язическия славянски битъ.

Прѣв.: Т. Г. Ивановъ.

В. Н. Кораблевъ, редакторъ на „Славянскія извѣстія“, пише слѣдното въ кн. 7, 1911 г., на тоя журналъ:

Името на Стефана С. Бобчевъ, прѣдседателъ на Соф. славянско дружество, редакторъ на списанията „Българска Сбирка“ и „Юридически Прѣгледъ“, професоръ на Софийския университетъ по катедрата за историята на българското право, живъ публицистъ и енергиченъ общественъ дѣецъ, заема видно мѣсто въ междуславянската наука и литература. Въ течение на тридесетъ години неуморно работи г-нъ Бобчевъ на славянската нива, изтъквайки на пръвъ планъ, като българинъ, своя неотслабващъ стрѣмежъ къмъ задълбочаване на славянския смисълъ и идеалъ собствено въ българския животъ, но наредъ съ това, като отдѣля много енергия за дѣлото на гореща проповѣдь за славянска солидарностъ и въ частностъ за сближение между Русия и България.

Като научна специалностъ на г. Бобчева отдавна вече се явяватъ юридическо-историческитѣ му изслѣдания на българската пра-

вова мисълъ, на основитѣ на народния битѣ, на историята на развитието на правовитѣ начала на българския народѣ. На юриститѣ и историчитѣ прѣкрасно сж извѣстни неговитѣ капитални работи въ тая областъ, малко култивирана въ славянството, която има твърдѣ малко адепти и която сега за сега е съвършено занемарена, — въ областята на славянското право: „Сборникъ на българскитѣ юридически обичаи“ (1896—1902 г.), „Старобългарски правни паметници“ (1903) и др. Днесъ тая областъ се обогати съ нова цѣнна работа на г. Бобчева „История на старобългарското право“, съставено изъ основателно прѣработенитѣ университетски лекции на автора. Книгата се дѣли на 5 части: въ първата се разглеждатъ източниците на българското право, втората излага историята на старобългарското държавно право, третата — историята на българското сждопроизводство, четвъртата — историята на углавното право и петята — историята на гражданското право. Всѣка глава се прѣдхожда отъ прѣгледъ на сществуващата по въпроса литература, въ забѣлжитѣ има точни позивки и пожитни коментарии. Голѣмъ пропускъ въ книгата е отсжтствието на подробенъ показалець на имената и на прѣдметитѣ.

Като прѣдоставяме на специалиститѣ-юристи оцѣнката на г-нъ Бобчевия трудъ, ние пожелахме само да укажемъ на читателитѣ на „Славянскія Извѣстия“ върху появяването му, като върху единъ видъ епоха на българската и въобще на славянската наука. Историята на българското право е освѣтнъ това и културна история на българския народъ — на неговия държавенъ строй, на юридическия му битѣ. Тѣй че капиталниятъ трудъ на г. Бобчева ще внесе не малко свѣтлина въ миналото на българитѣ, които, разбира се, много нѣщо сж заиствували извънъ, но които сж съумѣли, както доказва това и г-нъ Бобчевъ, да прѣработятъ чуждото въ нѣщо оригинално и самобитно и, да кажемъ отъ себе си, оригинално-славянско. Ние мислимъ даже нѣщо повече: работата на г. Бобчевъ открива на читателя стара България почти въ сжщата тая мѣра, както нѣкога Карамзинъ откри у насъ древня Русия.

Прѣв. Н. С.